

*Bojan Baskar, Darka Podmenik, Majda Širca, Rajko Vidrih,
Srečko Fišer, Vera Klemenčič*

POGLEDI VZGOJITELJEV NA SVOJE DELO

Bojan Baskar

Ko sedaj pojasnujem svoje vzgojno-terapevtske prijeme, ki sem jih izvajal na Rakitni pred tremi meseci, mi je za izhodišče zdajšnje gledanje nanje. Drugače ne morem in ne maram.

Razlaganje vzgojnoterapevtskih prijemov je hkrati razlaganje vzgojnih smotrov, prav tako tudi terapevtskih »smotrov«. Vse te smotre pa je bilo treba v konkretni situaciji Rakitne šele oblikovati, preoblikovati, prilagajati. Radikalno izvesti praktikum pa je seveda težje, kot radikalno izvesti teoretsko plat, ker je težišče tokrat postavljeno v praktikum.

Ni mi šlo za to, da bi imeli na Rakitni kake lepe, brezkonfliktne, pravične počitnice, ki bi se jih predvsem še dolgo spominjali. Hotel sem, da bi vsi skupaj, otroci in mi, kar čim bolj izkusili neko skupinsko situacijo, v katero bi bili vključeni s celotno osebnostjo. V ta namen sem bil pripravljen vsakogar zriniti v frustrirajoče poboje, če se mi je zdelo, da drugače ne gre. Včasih sem se prav brezobzirno otepal avtoritete, ki so jo otroci od mene zahtevali.

Osnovna neavtoritarna zastavitev dela se mi je zdela primerna za nadaljnje izvajanje terapije, kot si jo zamišljam. Glede vzgoje mislim, da je v obstoječih represivnih razmerah v vzgoji vsaka terapija hkrati že vzgoja, da torej tu terapija v glavnem pokrije vzgojo. Zato se z vzgojo nisem posebej ukvarjal. Terapijo pa si zamišljam kot od zunaj prineseno, umetno situacijo, ki eliminira preteklost »terapevta« in »pacienta« (predvsem celotno klinično komponento). Terapevtska situacija mora po mojem zajeti udeleženca čimbolj v celoti, nikakor pa ne klinično.

Osredotočenje na tu in zdaj seveda ne eliminira analitičnega dela med samim potekom kolonije. To hkrati pomeni novo »diagnozo« in na tem zasnovano vsebino in metodo terapije.

Tu mi je pred oči stopila predvsem emocionalna zavrtnost otrok, v dvojno spono vpeto izražanje agresivnosti in »negativnih« čustev sploh, pa tudi izražanje »pozitivnih« čustev skozi agresivne kanale. Poleg tega tudi odnos otrok do skupine, do narave itn. kot do objekta manipulacije in eksploatacije, kar je simptom našega sveta sploh.

Za terapijo je potrebna skupinska situacija z vso njeno dinamiko. Prvi pogoj dela v skupini se mi zdi razvrstitev udeležениh na »svoje mesto«. To pa zahteva intenzivno uporabo »feedbacka«. Napetost in neizprosnost »feedbacka« hkrati zvišuje senzibilnost, receptivnost tistega, ki ga »feedback« zadene, ter prav tako tistega, ki ga posreduje.

Sele osnovna receptivnost do udeležencev skupine, osnovna samorefleksija premikanja v njej, dovoljuje nadaljnje delo. A do tega po mojem v glavnem nismo prišli. Hkrati sem želel, da bi otroci lahko drugače izkusili naravo – to predvsem s pomočjo terapevtskih vaj v naravi, ki jih je bilo odločno premalo.

Potisniti sebe in drugega v umetno situacijo, v nek povsem drugačen model, je za nekoga, ki tega ni vajen, šok. Ta šok pa zviša receptivnost, ker prekine ustaljeni red in spodmakne tla pod nogami.

Zaradi lastne zavrtnosti v navezovanju stikov z ljudmi me je zaneslo v »ideologijo« spontanega približevanja otrokom. Nisem maral siliti vanje, niti skrbeti za tiste, ki so ostali zunaj. Tako delovanje se mi sicer zdi vprašljivo, vendar bi drugače izpadlo posiljeno in lažno.

Darka Podmenik

Nikoli nisem želela otrok vzgajati, ampak preprosto živeti z njimi. Na okoliščine, v katerih smo živeli v koloniji (npr. zahteve po redu, lepem vedenju, urnik prehrane itd.), pričakovanja otrok (zahteve po razsojanju, odločanju, kaznovanju, vodenju) in z varstvom svojih lastnih stališč (kot npr. odpor do razbijaškega, razgrajaškega obnašanja, pretepanja, preklinjanja, težnja po mirnem reševanju konfliktov idr.) sem bolj ali manj odgovarjala z nekaterimi vedenjskimi strategijami, ki so imele manipulativni značaj. Ob tem pa sem imela slab občutek, da izgubljam stik z otroki, občutek nemoči, občutek sovražnosti do otrok in okolja, občutek negotovosti in nespontanosti, čustvene neodzivnosti in hladnosti, potrebe po moči in čim popolnejši

obrambi pred otroki in okoljem. V prvih dveh tednih kolonije so bili taki konfliktni trenutki pogosti, vendar kratkotrajni, intenzivni in so izzveneli vedno drugače. To, da sem si bila z vsakim od otrok na trenutek tako zelo blizu in v naslednjem trenutku tako zelo daleč, ter da smo bili skupaj vedno znova na drugačen način, me je vodilo v vse pogostejše ponavljanje nekaterih reakcij, ki so dobile do konca kolonije bolj ali manj manipulativen značaj, ker so vodile v že preizkušene rezultate in ki se jih še sedaj (po treh mesecih, ki so pretekli od kolonije) spominjam kot nekakšnih »vzgojnih prijemov«.

- Z nekaterimi od otrok sem poskušala doseči s pogovorom »svoj prav« tako, da sem ga z vprašanji pripeljala do nesoglasja z njegovim prvotnim stališčem oz. obnašanjem, ki sem ga ocenila za negativnega.
- Poskušala sem tudi s telesno bližino, dotikom, božanjem ipd. umiriti otroke oz. obratno; s pretepom, boksanjem, kričanjem (pri čemer sem z enim očesom pazila na neprijetne posege iz okolja) skrajšati in intenzivirati to početje.
- V določenih trenutkih sem skušala s popolnim ignoriranjem diskvalificirati dejanja otroka, ki so silila v posnemanje tudi druge.
- Odločanju, vodenju, kaznovanju sem se izogibala tako, da sem se sklicevala in vzpodbujala tovrstno odzivanje v otrocih samih.
- V vsakodnevni odločitvah sem se podrejala glasu večine in k temu vzpodbujala tudi ostale.
- Poskušala sem z mirnimi posegi, pogovorom in zbliževanjem prek skupnega početja premostiti nekatera nasprotja med otroki iz kolonije, med otroki iz kolonije in otroki iz doma, med otroki in kmeti ipd.

Ko so mi ob koncu kolonije določeni načini reagiranja že prešli v navado, so tudi izgubili svoj manipulativni značaj, niso se pa spremenili neprijetni občutki, ki so jih spremljali. Zato se raje spominjam tistih vsakodnevni, nepričakovanih, pogosto na videz čisto običajnih, vendar neponovljivih skupnih doživetij, ki so preraščala okvire vzgoje ali terapije in ki so v naše skupno življenje vnašala dinamiko.

Majda Širca

Kot vzgojiteljica sem poskušala neavtoritarno, predvsem terapevtsko vplivati na dogajanje v skupini. Terapevtsko delo mi je pomenilo

živeti 24 ur dnevno z otroki. To življenje ni bilo skrčeno na običajno vsakdanjost, temveč je vključevalo tudi novo kakovost. V skupini sem bila neke vrste gibalno. Otroke sem poskušala spodbujati, da niso zapadli v regresijo, temveč da so z reflektiranjem bolj konstruktivno oblikovali svojo osebnost. Mir, jok, spori, petje, masaža, ples, skratka telesni stiki in iskreni odnosi so zmanjšali razdaljo, ki običajno obstaja med vzgojiteljem in otrokom.

Predvsem sem želela, da bi se zavedali svojega počutja, početja, odtujenosti, besed, okolja, bližnjih, predmetov, hrane in da bi s tem zavedanjem vzpostavili z vsem tem kakovostnejši odnos.

Začeli smo pri spreminjanju samih sebe, kot medij pa je bila tu skupina. Posameznik je iz reakcij skupine sprejemal informacije o sebi. To in pa izražanje svojih občutij z besedami in dejanji, z ustvarjanjem (tkanje, risanje, vezenje, ročna dela, ples, senzitivne vaje) jim je pomagalo oblikovati novo sliko o sebi.

In če sem hotela, da bo moje delo ustvarjalno, sem morala ureničevati tudi sebe; to pomeni, da sem delala iz in za sebe. Za otroke se torej nisem žrtvovala, odpovedala in nisem bila od njih odtujena.

Neavtoritarna vzgoja mi zdaj ne pomeni vzgoje v rokavicah, temveč način življenja, kjer obstajajo iskreni odnosi, ki ne zadržujejo izbruhov in ne potlačijo občutij; kjer se je zdravo stepsti, izkleti ali izjokati svojo notranjost, predvsem pa govoriti o njej.

Rajko Vidrih

Moj način življenja z otroki v terapevtski koloniji nikakor ni bil nekaj dokončno izoblikovanega, nespremenljivega in do potankosti vnaprej določenega. Vanj sem stopil z nekimi predstavami, pričakovanji, načrti, ki pa sem jih v vsakdanjosti prikrojeval, opuščal in nadomeščal z drugimi načini ravnanja.

Izbral sem skupino najstarejših fantov v upanju, da se bomo zaradi manjše starostne razlike lažje zblížali. Ta težnja me je spremljala do konca terapevtske kolonije. Nisem je pa uspel vedno realizirati. Nisem bil vedno del skupine. Nasprotje v interesih znotraj skupine sem večkrat reševal samo jaz, tj. avtoritarno, s podreditvijo enega interesa drugemu, da sem tako na videz ohranil enotnost skupine, namesto da bi ta nasprotja reševali mi, skupina, demokratično. To pomeni, da bi se o njih pogovarjali, jih zaostrovali, reflektirali in skupaj reševali. Namesto, da bi se torej ob vključitvi nas vseh slika o

situaciji v skupini razjasnila, se je z mojim avtoritarnim posegom zameglila. Hkrati z njo pa je vodenelo tudi življenje skupine. Podobna dogajanja sem včasih opazil tudi v življenju drugih skupin oziroma celotne kolonije. No – na srečo le ni bilo vedno tako!

Imel sem mnogo predlogov, kaj bi se dalo početi (ročno delo, igre, risanje, branje, ples, glasba ...). Kmalu se je izkazalo, da nanje ni in ne bo odziva, dokler sam ne bom prisluhnil predlogom in želim drugih. Seveda pa te največkrat niso bile jasno izražene, ampak jih je bilo treba šele razbrati. Tudi to mi ni šlo preveč dobro od rok – pa vendar.

Starejši fantje so imeli pravi »monopol« nad nogometnim igriščem in žogo. Bolj uganil kot opazil sem nezadovoljstvo mlajših v zvezi s tem. Nekaterim sem omenil, da bi se bilo dobro pomeniti o tem, kaj se da narediti. Ob dogovorjenem času se jih je zbralo kar za dve ekipi. Pokazali so veliko zmožnost organiziranja v stvareh, ki jih zanimajo. Treba je bilo torej njihov predlog razbrati, ga v skupini ubesediti in stvar je stekla. Drugo jutro so že igrali, sodnika pa sta bila dva starejša fanta. Opazil sem, da med čakanjem na jed za mizo otroci radi razsajajo. Opozoril sem jih na to potrebo in predlagal, da to potrebo skupaj na kraju samem izpeljemo. Zagnali smo velik kraval, potem pa je v njih ostal nekaj časa prostor še za kaj drugega.

V drugem delu kolonije so se fantje bolj ogreli za moje predloge, vendar šele takrat, ko sem se sam vključil v predlagane dejavnosti. Tu se je pokazala precej večja sposobnost izražanja kot pa z verbalizacijo. To je bilo težavnejše, vendar ne brez uspeha.

Skušal sem vplivati na intenzivnost in različnost življenja oziroma doživetij. Na eni strani npr. branje, muziciranje, kjer sta bila prisotna mir in koncentracija, na drugi kopanje in divjanje, kjer se je energija pretakala razpršeno. Ali pa nežni dotik na eni in ruvanje na drugi strani.

Ko sem se na enega fantov na rahlo oprl, je ta otrpnil. Opozoril sem ga na to. Rekel sem mu, naj poizkusi sprostiti ude pod pritiskom mojih rok, pa ni mogel. Šele ko jih je na moj nasvet močno napel, je bil sposoben ob mojem pritisku nanje reagirati nekoliko bolj voljno. Tako ni dobil le besedne informacije o sebi, ampak je tudi neposredno izkusil dve nasprotni stanji, katerih se je zavedel skozi njune razliknosti.

Kako jih vidim, sem fantom povedal z besedo (naredil si to in to, tega si ne želiš, jezen si nanj ...), ali pa bolj neposredno, npr. z oponašanjem njihovega ravnanja tako, da sem fantu rekel, naj poizkusi ponoviti, kar je hip pred tem naredil ali rekel, lahko tudi po večkrat. Tako se je moral zavesti svojega ravnanja, čutenja in mišljenja.

Podoben namen so imele tudi situacijske drame. Za bolj strukturirane tovrstne dejavnosti, kot so sprostivne, senzitivne in podobne vaje, fantje niso bili navdušeni.

V kratkem bi lahko označili moj način življenja v tej koloniji kot poizkus biti eden od skupine oziroma širše celotne kolonije, pomagati pri njenem oblikovanju, pomagati pri razjasnjevanju in reševanju nasprotij znotraj in zunaj nje, pomagati drugim pri spoznavanju samega sebe in ob tem sebe spoznati v novi luči ter pomagati pri oranju ledine na tem področju.

Srečko Fišer

Ker sem nepoklicni vzgojitelj, je moj pristop k vzgojiteljskem delu izrazito neprofesionalen: to pomeni, da pazim na to, da funkcija vzgojitelja ne prevlada preveč. To bi bilo hkrati najosnovnejše načelo mojega vzgojiteljskega dela: namreč ne biti vzgojitelj (»biti vzgojitelj« pomeni na določen, precej fiksni način sprejemati, reagirati ipd.), ampak biti to, kar sem sicer; pač v interakciji z drugačnim okoljem.

Vzgojno sredstvo, ki ga imam najbolj v čislih, je presenečenje, šokiranje; lahko si dovolim nepredviden odziv, tako da so otroci šokirani. Po mojem to povečuje odprtost, pa tudi vzgojnemu procesu doda estetsko razsežnost (na tem mestu pač ni dovolj prostora, da bi razložil, zakaj mislim tako). Po mojem je odveč tudi strah pred agresivnostjo, celo dobro je, če se je tudi vzgojitelj sposoben kdaj pa kdaj agresivno odzvati. Vzgojitelj bi sploh moral biti sposoben reflektirati čim večji del otrokovega čustvenega spektra (to je vprašanje odprtosti za zelo različne stvari). Enkrat sem se stepel s celotno skupino, pa še drugi so pomagali. Če otroci vedo, da lahko udarijo nazaj, potem moja agresivnost ali grobost ne bo dojeta kot represija ali represalija, ampak bo morda vodila do premisleka o njenih okoliščinah.

Tako vzgojitelju kot gojencu je treba do neke mere priznati pravico do lenobe; to je eno od zelo pomembnih stanj, ko se v bistvu marsikaj dogaja. Je lahko celo odgovor na svet produkcije in nevrotične pridnosti.

Dostikrat se sliši, da je otrok osebnost ali pa subjekt. To, da naj bo otrok subjekt, ne pove v bistvu ničesar. »Vzgojitelj« otroka spreminja (in se ob tem spreminja tudi sam). S svojim delom posegam v otrokovo življenje in pred tem si ne smem zatiskati oči; s svojim delom povzročam tudi bolečine in jok in jezo in prav ničesar ne omejujem,

ampak skušam tudi s tem nekaj napraviti! Tvegam: vzgojiteljsko delo ne sme biti delo »na sigurno«.

Tam, kjer je vsaka podrobnost predvidena in načrtovana, ne ostane prostora za spontanost in iniciativo otrok (pa tudi vzgojiteljev).

Težave so tudi. Človeški svetovi so si zelo daleč vsaksebi, zlasti še, če upoštevamo starostno razliko. Težko je res učinkovito komunicirati. Kot »vzgojitelj« poskušam biti tudi otrok; če mi to uspe, potem mi je v pomoč.

Vera Klemenčič

Pred kolonijo in v času kolonije sem izoblikovala nekako naslednja načela dela z otroki:

Neavtoritaran nastop (dati otrokom možnost, da se prepirajo z mano, ne nastopati kot razsodnik, čim manj prepovedi), dati otroku možnost izražanja lastnih občutkov in mu pri tem pomagati, z namenom doseči večjo odprtost, varnost in iskrenost.

Delala sem s skupino mlajših deklet (9–12 let). S predšolskimi otroki ali še s starejšimi se starši in vzgojitelji dosti več ukvarjajo. Težave v tej starosti pa se jim zdijo malenkostne. Kar nenadoma od njih zahtevajo samostojnost in produktivnost odraslega človeka, medtem ko jim ne dajo skoraj nobene možnosti odločanja. Deklica v tej starosti ni ne majhen otrok, ki se pestuje, ne odrasel, ki se sam odloča. Te otroke jemljejo kot brezoblično maso, ki jo je treba naučiti vse »naj« na svetu in jim njih same kot odrasle brez problemov v čim lepših barvah naslikati v daljni prihodnosti.

Poskušala sem se čim bolj približati otrokom, navezati čim več neposrednih stikov z njimi. Izogibala sem se vodenju z distanco.

Seveda nisem ravnala vedno tako. Večkrat sem se počutila slabo, in to prav takrat, ko so opazovalci menili, da je vse v redu. Včasih sem v konfliktnih situacijah iz strahu otroke zasula z ukazi in očitki, ali z dobrimi nauki vsevednega starejšega. Najpogostejša napaka pa je bila razpravljanje o problemih na njim nedostopni ravni, s čemer sem jih postavljala v neenakopraven položaj.

Kolonija je bila prostor pogostih »feedbackov« otrok ali vzgojiteljev in s tem si je omogočila možnosti za odpravo takega ravnanja. Zame je bila v tem smislu to zelo pomembna izkušnja.